

საბანკო გარანტიის მატერიალური და ფორმალური აბსტრაქტულობა და ბანკის მოთხოვნები დავალების ხელშეკრულების ბათილობისას

ასოც. პროფ. დოქ. გიორგი რუსიაშვილი

საბანკო გარანტიის დროს ბანკი უზრუნველყოფს მესამე პირის (პრინციპალის) მიერ ბენეფიციარის წინაშე შესრულების განხორციელებას. ამ სამ პირს შორის ურთიერთობას საფუძვლად უდევს სამი ხელშეკრულება: პირველ რიგში, პრინციპალი კისრულობს ბენეფიციარის მიმართ ვალდებულებას, რომ მის ვალდებულებას ბანკი უზრუნველყოფს გარანტიის მეშვეობით. ამ ურთიერთობას ეწოდება „სავალუტო ურთიერთობა“ (*Valutaverhältnis*).¹ პრინციპალი აძლევს ბანკს დავალებას, გასცეს გარანტია ბენეფიციარზე (დაფარვის ურთიერთობა,² *Deckungsverhältnis*), რის გამოც ის ასევე გარანტიის დავალების მიმცემად მოიხსენიება. და ბოლოს, ბანკი დებს ბენეფიციართან საბანკო გარანტიის ხელშეკრულებას. მაშინ, როდესაც შესრულება, რომლის გარანტირებასაც კისრულობს ბანკი ბენეფიციარის წინაშე, განსხვავებული სახის შეიძლება იყოს (ფულის გადახდა, საქონლის მიწოდება, მომსახურების გაწევა), ბანკმა ბენეფიციარის ეკონომიკური ინტერესი, ჩვეულებრივ, ფულით უნდა დაფაროს.

საბანკო გარანტია არის აბსტრაქტული გარიგება,³ რადგან ბენეფიციარს, ზოგადად, შეუ-

ძლია მისით ისარგებლოს სავალუტო და დაფარვის ურთიერთობისაგან დამოუკიდებლად. აბსტრაქტული გარიგებების დოგმატიკასთან დაკავშირებით ქართული სამართლისათვის გადამწყვეტი უნდა იყოს არა უშუალოდ გერმანული სამართალი (თავისი აბსტრაქციის პრინციპით) არამედ გერმანული სამართლის ოჯახის ის მართლწესრიგები, სადაც არა აბსტრაქციის, არამედ კაუზალობის პრინციპი მოქმედებს ისევე, როგორც ქართულ სამართალში. კაუზალობის პრინციპი გულისხმობს, რომ შესრულების გარიგებების ნამდვილობა დამოკიდებულია მის საფუძველზე (კაუზაზე). თუმცა კაუზალობის პრინციპის მართლწესრიგებშიც გარკვეული გარიგებები უნდა იყოს აბსტრაქტული, მაგალითად, ვალის აღიარება (სკ-ის 341-ე მუხლი), წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი საერთოდ დაკარგავდნენ აზრსა და ფუნქციას. მათ რიცხვს განეკუთვნება ასევე საბანკო გარანტიაც, რომელიც ავსტრიულ მართლწესრიგშიც აბსტრაქტულ ხასიათს ატარებს, თუ ის სამ პირს შორის ურთიერთობაში გაიცემა – ერთი პირი კისრულობს გარანტიას მეორე პირის მიერ მესამის წინაშე აღებული ვალდებულებისათვის.⁴ იხ. დეტალურად ამ აბსტრაქტული ბუნების განმარტებასთან დაკავშირებით ქვევით.

გამომდინარე იქიდან, რომ პრინციპალი ბანკს აძლევს დავალებას, გასცეს გარანტია ბენეფიციარის სასარგებლოდ და ბანკი კისრულობს ვალდებულებას, პრინციპალის ინტერესებში და მისი ანგარიშით დადოს გარანტიის

¹ შდრ. რუსიაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ჭანტურია (რედ.), თბილისი 2019, მუხ. 349 ველი 20, სქ. 21.

² ასევე „საპირისპირო შესრულების ურთიერთობა“, სხვაგვარად: „პროპორციული ურთიერთობა“, შდრ. რუსიაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ჭანტურია (რედ.), თბილისი 2019, მუხ. 349 ველი 20.

³ ეს მოსაზრება თანაბრად ეხება გერმანული სამართლის ოჯახის ყველა მართლწესრიგს, შდრ. *Canaris, Bankvertragsrecht, Teil 2, München 2014, Rn. 1134.*

⁴ *Koziol, in: Avancini/Iro/Koziol, Bankvertragsrecht II, Wien 1998, Rn. 3/4.*

ხელშეკრულება ბენეფიციართან, ბანკსა და პრინციპალს შორის არსებულ ამ ურთიერთობაზე ავსტრიულ სამართალში გამოიყენება დავალების ხელშეკრულების მომწესრიგებელი ნორმები (ავსტრიის ზოგადი სამოქალაქო სამართლის 1002-ე და მომდევნო მუხლები).⁵ გერმანულ სამართალში ამ ხელშეკრულებას აკვალიფიცირებენ ნარდობის მომსახურების განვითარების მიმართულ, საქმეების მოგვარების ტიპის (*Geschäftsbesorgungsvertrag*) ხელშეკრულებად გსკ-ის 675-ე და 631-ე პარაგრაფების მიხედვით.⁶ (სხვისი) საქმეების მოგვარების ხელშეკრულება გერმანიაში (გსკ-ის 675-ე და მომდევნო პარაგრაფები) წარმოადგენს არა ხელშეკრულების კონკრეტულ ტიპს, არამედ გარკვეულ ჩარჩო ურთიერთობას, რომლის ქვეშაც ერთიანდება ნარდობისა და მომსახურების ხელშეკრულებები, როდესაც მათ შინაარსს თავდაპირველად კრედიტორის მიერ თავად განსახორციელებელი მოქმედების სხვაზე გადაკისრება წარმოადგენს. ქართულ სამართალში, ისევე, როგორც ავსტრიულში, ამ ურთიერთობას პირდაპირი შესატყვისი არ მოეძებნება და არ არსებობს (სულ მცირე, სასამართლო პრაქტიკის მიერ აღიარებული) შესაძლებლობა იმისა, რომ, მაგალითად, ნარდობა ამავდროულად სხვა ჩარჩო ხელშეკრულების შემადგენლობას ასრულებდეს და მასზე ეს რეგულატიური კომპლექსიც ვრცელდებოდეს. ამიტომაც, ქართულ სამართალში საბანკო გარანტიის გაცემის მავალდებულებელი ხელშეკრულება პრინციპალსა და ბანკს შორის ნარდობად (სკ-ის 629-ე და მომდევნო მუხლები) ან სასყიდლიან დავალებად (სკ-ის 709, 710-ე და მომდევნო მუხლები) უნდა დაკვალიფიცირდეს. ეს უკანასკნელი უფრო ახლოს დგას იმ დავალების შინაარსთან, რაც ბანკს ევალება, რადგან აქ რეალურად საქმიანობის კისრება უფროა სახეზე, ვიდრე კონკრეტული შედეგის გამოწვევის შეპირება – შედეგი წარმოადგენს ჯეროვნად შესრულებული საქმიანობის განუყოფელ ნაწილს და არა დამოუკიდებლად შეპირებულ ელემენტს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, საბანკო გარანტიის შემთხვევაში ხდება არა მხოლოდ არსებული ვალდებულების შესრულების ეფექტის გამოწვევის გარანტირება, არამედ, ყველაფრისაგან დამოუკიდებლად, განსაზღვრული შედეგის შეპირება, კერძოდ, ბენეფიციარის მიერ შესრულების მიღება. ამიტომაც, გარანტიისათვის გადამწყვეტია უზრუნველყოფი კრედიტორის მხრიდან ღირებულების მიღება და არა პრინციპალის ნამდვილი შესრულების ვალდებულების არსებობა; ამგვარად, გარანტია მოწყვეტილია ბენეფიციარსა და პრინციპალს შორის არსებული სავალუტო ურთიერთობისაგან, ანუ არააქცესორულია. ეს წარმოადგენს საერთო და ურყევ დოგმას, როგორც გერმანულ,⁷ ისე ავსტრიულ სამართალში.⁸ რაც შეეხება აბსტრაქტულობას (ანუ კაუზისაგან დამოუკიდებლობას), აქაც, პირველ ეტაპზე, ავსტრიული სამართალი, გერმანულის მსგავსად, საუბრობს მის აბსტრაქტულ ბუნებაზე,⁹ რადგან მისი ნამდვილობა დამოუკიდებელია პრინციპალსა და გარანტს შორის არსებული დაფარვის ურთიერთობისაგან¹⁰ და არ ატარებს საკუთარ თავში კაუზას.¹¹ თუმცა ავსტრიული სამართალი, გერმანულისაგან განსხვავებით, ერთმანეთისაგან ასხვავებს მატერიალურ და ფორმალურ აბსტრაქტულობას: გარანტიის ხელშეკრულების მოწყვეტა მისი საფუძვლისაგან შეიძლება სამუდამო იყოს და შესაბამისად ყოველგვარი უკუქცევა იყოს გამორიცხული (მატერიალური აბსტრაქტულობა) ან ეს მოწყვეტა იყოს მხოლოდ გარდამავალი, იმგვარად, რომ, მართალია, საფუძვლად მდებარე გარიგება გარანტისაგან გადახ-

⁷ *Canaris*, Bankvertragsrecht, Teil 2, München 2014, Rn. 1124, 1137 ff.

⁸ *Koziol/ Potyka*, in: Apathy/Koziol, Bankvertragsrecht V, 2. Aufl., 2009, Rn. 3/4.

⁹ *Canaris*, Einwendungsausschluss und Einwendungsdurchgriff bei Dokumentenakkreditiven und Außenhandelsgarantien, ÖBA 1987, 769f; OGH in JBI 1985, 425; 3 Ob 546/95 in ÖBA 1996, 69; ÖBA 1997, 482; ÖBA 1988, 1230; 7 Ob 145/97t in ÖBA 1998, 229; 8 Ob 190/98v in ÖBA 2000, 322 mit Anm von Rummel.

¹⁰ *Schönle*, Misbrauch von Akkreditiven und Bankgarantien, SJZ 1983, 58f.

¹¹ *Büsser*, Einreden und Einwendungen der Bank als Garant gegenüber dem Zahlungsanspruch des Begünstigten, Fribourg 1997, 121 ff.

⁵ *Koziol*, in: *Avancini/Iro/Koziol*, Bankvertragsrecht II, Wien 1998, Rn. 3/53.

⁶ *Canaris*, Bankvertragsrecht, Teil 2, München 2014, Rn. 1107.

დის მოთხოვნისათვის არ იყოს გადამწყვეტი, თუმცა ამ გადახდის შემდეგ (და კაუზალური გარიგების ბათილობის გამოვლენის შემდეგ) შეიძლება განიხილებოდეს უკუმოთხოვნა (ფორმალური აბსტრაქტულობა).¹²

საბანკო გარანტიის ხელშეკრულების შემთხვევაში მისი მატერიალური აბსტრაქციისაგან გადახვევა ფორმალური აბსტრაქციის სასარგებლოდ მოითხოვს ექსპლიციტურ შეთანხმებას გარანტორ ბანკსა და ბენეფიციარს შორის.¹³ ავსტრიის უზენაესი სასამართლოს¹⁴ მიხედვით, ამ შემთხვევაში შეიძლება საჭირო იყოს ასევე პრინციპალის თანხმობა. მატერიალური აბსტრაქციის ფორმალურით ჩანაცვლება გულისხმობს შემდეგს: ბენეფიციარს შეუძლია უჩივლოს და გადაახდევინოს ბანკს ისე, რომ არ დასჭირდეს სავალუტო თუ დაფარვის ურთიერთობის ნამდვილობის მტკიცება, თუმცა შემდეგ პროცესში ბანკს შეუძლია აპელირება სამართლებრივი საფუძვლის არარსებობაზე და გადახდის უკან მოთხოვნა.¹⁵ ტიპური თავდებობისაგან ეს ურთიერთობა განსხვავდება იმით, რომ ბენეფიციარმა არ უნდა მიუთითოს და ამტკიცოს მისი მოთხოვნის საფუძველი მესამე პირის მიმართ. გარდა ამისა, ისევე, როგორც „პირველი მოთხოვნისთანავე თავდებობის“¹⁶ შემთხვევაში, გარანტმა ჯერ უნდა გადაიხადოს და მხოლოდ შემდეგ შეუძლია იდავოს გადახდის უკუმოთხოვნასთან დაკავშირებით.

¹² Koziol/ Potyka, in: Apathy/Koziol, Bankvertragsrecht V, 2. Aufl., 2009, Rn. 3/4.

¹³ Koziol, Die Rückforderung bei unberechtigter Inanspruchnahme der Garantie, OBA 1999, 254f; Jabomegg, OBA 1988, 621; G. Graf, Übermäßige Inanspruchnahme der Garantie: Voraussetzungen der Rückforderung durch den Garanten, ecolex 1998, 15; OGH 1 Ob 208/99s in OBA 2000, 418 mit Anm von Apathy = SZ 72/131 = ecolex 2000, 33 mit Anm von G. Wilhelm; 8 Ob 200/02y in OBA 2003, 954.

¹⁴ OGH in OBA 2000, 418 mit Anm von Apathy; OBA 2003, 954.

¹⁵ Gröschler, Einwendungsausschluss bei der Garantie auf erstes Anfordern und der einfachen Garantie, JZ 1999, 822.

¹⁶ იხ. რუსიაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის ონლაინკომენტარი, gccc.ge, 3.04.2022, მუხ. 891 42-ე და მომდევნო ველები.

მატერიალური აბსტრაქციის შემთხვევაში, თუ ბანკი უხდის გარანტიის საფუძველზე ბენეფიციარს და შემდეგ აღმოჩნდება, რომ ბანკსა და პრინციპალს შორის დადებული დავალების ხელშეკრულება ბათილია, მას მხოლოდ პრინციპალისაგან აქვს შესრულების კონდიქციით მოთხოვნის უფლება. ეს მოთხოვნა მიმართულია იმის დაბრუნებისაკენ, რაც პრინციპალმა მისგან უსაფუძვლოდ მიიღო: საბანკო გარანტიას აქვს თავისი ღირებულება ბაზარზე და სწორედ ეს ღირებულება უნდა აუნაზღაუროს პრინციპალმა ბანკს. რაც შეეხება ბენეფიციარისათვის გადახდის უკუმოთხოვნას პრინციპალისაგან, ეს უნდა მოხდეს არა შესრულების კონდიქციით, არამედ სკ-ის 905 მუხლის ანალოგიით, კანონისმიერი რეგრესის გზით. ბენეფიციარისაგან ბანკი ამ თანხას მატერიალური აბსტრაქციის შემთხვევაში უკან ვერ მოითხოვს.¹⁷

მართალია, ბანკსა და პრინციპალს შორის დადებული დავალების ხელშეკრულების ბათილობის შემთხვევაში ბანკს არ აქვს გარიგების მიერი რეგრესი სკ-ის 890 I მუხლის მიხედვით, თუმცა, აბსოლუტურად გაბატონებული მოსაზრების თანახმად,¹⁸ საბანკო გარანტიაზე ანალოგიით გამოიყენება სკ-ის 905-ე მუხლი. ანალოგია გამართლებულია, პირველ რიგში, ინტერესთა იდენტური გადანაწილებით თავდებობასა და საბანკო გარანტიის შემთხვევაში – გარანტიც ზუსტად ისევე იმსახურებს დაცვას რეგრესული მოთხოვნის მინიჭებით, როგორც თავდები. გარდა ამისა, ამ ანალოგიის დასაშვებობა გამომდინარეობს სკ-ის 473 I მუხლში დაფიქსირებული პრინციპიდან, რომელიც გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე კონკრეტული შემთხვევის მომწესრიგებელი ნორმა და მასში განსხვავებულია მსგავს სიტუაციებში რეგრესის აუცილებლობის ზოგადი იდეა, რაც ამართლებს გარანტისათვის პრინციპალის მიმართ რეგრესის მინიჭებას. თავდებს სკ-ის 905-ე მუხლის მიხედვით რეგრესის მოთხოვნა აქვს მაშინაც, როდესაც მასსა და ძირითად მოვალეს შორის

¹⁷ Canaris, Bankvertragsrecht, Teil 2, München 2014, Rn. 1141.

¹⁸ შდრ. Canaris, Bankvertragsrecht, Teil 2, München 2014, Rn. 1112 და იქ მითითებული ლიტერატურა.

დადებული ხელშეკრულება ბათილია.¹⁹ იგივე წესი უნდა გავრცელდეს გარანტიის რეგრესზეც, მიუხედავად პრინციპალთან დადებული დავალების ხელშეკრულების ბათილობისა.

ბანკს შეუძლია ბენეფიციარის მიმართ მოიპოვოს პირდაპირი კონდიქციური მოთხოვნა იმ შემთხვევაში, თუ ის საბანკო გარანტიას დაფარვის ხელშეკრულების (პრინციპალთან დადებული დავალების ხელშეკრულების) ბათილობას დაადებს გაუქმების პირობად (სკ-ის 97-ე მუხლი). ამ შემთხვევაში დავალების ხელშეკრულების ბათილობასთან ერთად ავტომატურად ბათილია ასევე საბანკო გარანტიაც და მის საფუძველზე ბანკს შეუძლია გადახდილი მოითხოვოს შესრულების კონდიქციით. საბანკო გარანტიას გაუქმების პირობად შეიძლება დაედოს ასევე პრინციპალის მიერ ბენეფიციარისათვის გადახდა სავალუტო ურთიერთობაში

– ამ დროს, ბანკს გადახდის მოთხოვნა აქვს დამოუკიდებლად იმისა, პრინციპალი ბანკის გადახდამდე იხდის თუ ბანკის გადახდის შემდეგ.²⁰

გარდა აღნიშნულისა, გარანტს შეიძლება ჰქონდეს კონდიქციური მოთხოვნა 983-ე მუხლის მიხედვით, თუ ბანკის გადახდის შემდეგ პრინციპალი კიდევ ერთხელ უხდის ბენეფიციარს.²¹ გამომდინარე იქიდან, რომ ბენეფიციარისათვის გადახდით პრინციპალის მიმართ მოთხოვნა ბანკზე გადადის (სკ-ის 905-ე მუხლის ანალოგიით), ბენეფიციარი ამ შესრულებას პრინციპალისაგან იღებს, როგორც არაუფლებამოსილი პირი და თუ ეს შესრულება მაინც ნამდვილია სკ-ის 207, 200-ე მუხლების მიხედვით, მან ის სკ-ის 983-ე მუხლის მიხედვით უნდა დაუბრუნოს ბანკს.

¹⁹ BeckOK BGB/Rohe, 61. Ed. 1.2.2022, BGB § 765 Rn. 13.

²⁰ Reuter/Martinek Ungerechtfertigte Bereicherung, Tübingen 1983, 140-ე და მომდევნო მუხლი.

²¹ Canaris, Bankvertragsrecht, Teil 2, München 2014, Rn. 1143.